68. ročník matematické olympiády

Úlohy krajského kola kategorie A

1. Je dáno přirozené číslo n. Tom a Jerry hrají proti sobě hru na plánu sestávajícím z řady 2 018 políček. Na začátku Jerry položí figurku na nějaké políčko. V každém kroku pak Tom řekne celé číslo z intervalu $\langle 1, n\rangle$ a Jerry posune figurku o vyřčený počet políček podle své volby buď doleva, nebo doprava. Tom vyhrává, jakmile Jerry nemá kam táhnout. Najděte nejmenší n, pro něž Tom vždy dokáže volit čísla tak, aby po konečném počtu kroků vyhrál. (*Josef Tkadlec*)

2. Najděte všechna celá čísla m a n, pro která platí $n^{n-1} = 4m^2 + 2m + 3$. (*Tomáš Jurík*)

3. Je dán pravoúhlý trojúhelník ABC. Na jeho přeponě BC leží body D, E takové, že $|CD| = |CA|$, $|BE| = |BA|$. Nechť F je takový vnitřní bod trojúhelníku ABC, že DEF je pravoúhlý rovnoramenný trojúhelník s přeponou DE. Jaká je velikost úhlu BFC? (*Patrik Bak*)

4. Najděte maximální hodnotu výrazu $a^2 + b^2 + c^2$ pro reálná čísla a, b, c taková, že všechna tři čísla $a + b$, $b + c$, $c + a$ jsou z intervalu $\langle 0, 1\rangle$. (*Ján Mazák*)

Krajské kolo kategorie A se koná

v úterý 15. ledna 2019

tak, aby začalo nejpozději v 10 hodin dopoledne a aby soutěžící měli na řešení úloh 4 hodiny čistého času. Povolené pomůcky jsou psací a rýsovací potřeby a školní MF tabulky. Kalkulátory, notebooky ani žádné jiné elektronické pomůcky dovoleny nejsou. Za každou úlohu může soutěžící získat 6 bodů; hodnotí se přitom nejen správnost výsledku, ale i logická bezchybnost a úplnost sepsaného postupu. Bodová hranice k určení úspěšných řešitelů bude stanovena centrálně po vyhodnocení statistik bodových výsledků ze všech krajů. Tyto údaje se žákům sdělí před zahájením soutěže.

68. ročník matematické olympiády

Řešení úloh krajského kola kategorie A

1. Dokážeme, že hledané nejmenší n je 1010. Předpokládejme, že $n \leqq 1009$. Potom má Jerry následující jednoduchou strategii: Položí figurku na jakékoli políčko a pak vždy táhne tak, aby neprohrál. Takový tah by nemohl udělat, jen pokud by nalevo i napravo od zvoleného políčka bylo nejvýše $n-1$ políček. To bychom pak ale měli dohromady nejvýše jen $2(n-1)+1 = 2n-1 \leqq 2017$ políček, což je spor.

Předpokládejme, že $n = 1010$. Očíslujme políčka zleva $1, 2, \ldots, 2018$. Pokud je figurka na políčku 1009 nebo 1010, stačí Tomovi říci 1010 a Jerry nemůže táhnout. Pokud je figurka na políčku $k < 1009$, řekne Tom $1009-k$. Tehdy Jerry nemůže táhnout doprava, neboť by se ocitl na prohrávajícím políčku 1009. Nutně tedy musí táhnout doleva. Pokud tento tah nemůže udělat, prohrává. Pokud může, přiblíží se k levému okraji. Jenže doleva se nemůže posouvat donekonečna, takže pokud Tom opakuje tuto strategii, tak po konečném počtu kroků vyhraje. Analogicky, pokud je figurka na políčku $k > 1010$, řekne Tom číslo $k - 1010$, čímž Jerryho přinutí táhnout doprava, a takto pokračuje, dokud nevyhraje.

Jiné řešení. Ukážeme jinou strategii pro Toma pro $n = 1010$. Jak jsme již objasnili v předešlém řešení, pokud je figurka na políčku 1009 nebo 1010, stačí Tomovi říci 1010. Pokud je figurka na políčku $k \leqq 504$, řekne Tom $1009 - k$. Jelikož $k - (1009 - k) \leqq \leqq -1$, nemůže Jerry táhnout doleva, takže nutně musí táhnout doprava na prohrávající políčko 1009. Symetricky, pokud $k \geqq 1515$, řekne Tom $k-1010$ a donutí Jerryho táhnout na prohrávající políčko 1010, jelikož $k + (k - 1010) \geqq 2020$. Dále pokud je figurka na políčku $505 \leqq k \leqq 1008$, Tom řekne 1010, a Jerry musí nutně táhnout doprava, čímž se figurka octne na políčku $1515 \leqq l \leqq 2018$, o kterém již víme, že na něm Jerry prohraje. Konečně pokud je figurka na políčku $1011 \leqq k \leqq 1514$, bude po tahu 1010 na políčku $1 \leqq l \leqq 504$, které je pro Jerryho prohrávající.

Poznámka. Tato strategie je zajímavá tím, že dokazuje, že Tomovi na výhru stačí nejvýše tři tahy. Z praktického hlediska je tedy tato strategie pro něj výhodná.

Jiné řešení. Pro $n = 1010$ ukážeme ještě jednu jednoduchou Tomovu strategii, při níž dokonce ani nemusí znát polohu figurky. Strategie je následující: Ať je figurka na jakémkoli políčku k, použije Tom dvojici tahů 1010 a 1009. Vysvětlíme, proč je taková strategie vyhrávající.

Pokud $k = 1009$ nebo $k = 1010$, je už tah 1010 vítězný. Pokud $k \leqq 1009$, způsobí dvojice tahů 1010 a 1009, že se figurka nutně posune na políčko $k+1$. Analogicky pokud $k \geqq 1011$, tyto tahy způsobí, že se figurka posune na políčko $k-1$. Uvedená dvojice tahů tedy v každém kroku figurku přibližuje k políčku 1009 resp. 1010. Po konečném počtu kroků se tak figurka octne na jednom z těchto políček, na němž následně prohraje.

Bodovací schéma.

Za úplné řešení udělte 6 bodů:

- [1 bod] Správný výsledek $n = 1010$ (tento bod udělte v neúplných řešeních jen v případě, že je explicitně uvedeno, že jde o hypotézu o výsledku).
- [2 body] Jerryho strategie pro $n \leqq 1009$ (rozebraná níže).
- [3 body] Tomova strategie pro $n = 1010$ (rozebrané níže).

Jerryho strategie obecně:

1. V případě, že zdůvodnění správnosti není dostatečné, nebo strategie obsahuje opravitelnou chybu, udělte nejvýše 1 bod.

2. Také udělte nejvýše 1 bod, pokud je strategie správně popsána a zdůvodněna pro nějaké $n < 1009$, přičemž se dá jednoduše upravit, aby fungovala pro všechna $n \leqq 1009$.
3. Za strategii, která nefunguje pro všechna $n \leqq 1009$, a ani se nedá jednoduše upravit, aby fungovala, neudělujte žádný bod.
4. Pokud řešitel popíše Jerryho strategii pro $n = 1009$ a ta funguje i pro $n < 1009$, ale explicitně neuvede, že funguje i pro menší n, tak bod strhněte, právě když není evidentní, že opravdu funguje i pro $n < 1009$.

Tomova strategie obecně:

1. V případě, že strategie nebo důkaz její správnosti obsahuje malou opravitelnou chybu, strhněte 1 bod.
2. Pokud je strategie nesprávná, tak se při udělování dílčích bodů řiďte podle jednoho z následujících tří schémat.
3. Dílčí body za *různé* Tomovy strategie se nesčítají.

Tomova strategie z prvního řešení:

▷ [1 bod] Strategie pro políčka 1009 a 1010.
▷ [1 bod] Definování strategie pro zbývající políčka.
▷ [1 bod] Zdůvodnění, že taková strategie opravdu funguje v konečném počtu kroků.

Tomova strategie z druhého řešení:

▷ [1 bod] Strategie pro políčko 1010.
▷ [1 bod] Strategie pro „krajní" políčka $k \leqq 504$ a $k \geqq 1515$.
▷ [1 bod] Strategie pro zbývající $505 \leqq k \leqq 1008$ a $1011 \leqq k \leqq 1514$.

Tomova strategie z třetího řešení:

▷ [1 bod] Explicitní definování strategie.
▷ [1 bod] Zdůvodnění, že figurka se po každé dvojici tahů octne na políčku $k + 1$ nebo $k - 1$.
▷ [1 bod] Závěr, že po konečném počtu kroků se figurka dostane na prohrávající políčko 1009 nebo 1010.

2. Z dané rovnosti vyplývá, že číslo n^{n-1} je celé. Toto číslo má zřejmě stejnou paritu jako číslo n. Číslo $4m^2 + 2m + 3$ je však vždy liché, takže i n musí být liché. Tím pádem je $n - 1$ sudé, takže n^{n-1} je druhá mocnina lichého čísla (ze dvou možných základů dále vezmeme ten kladný).

Položme $n^{n-1} = k^2$, kde k je kladné liché číslo. Dostáváme tak rovnici

$$k^2 = 4m^2 + 2m + 3. \tag{1}$$

Její pravou stranu doplníme standardním způsobem na čtverec, čímž dostáváme

$$k^2 = \left(2m + \frac{1}{2}\right)^2 + \frac{11}{4}.$$

Abychom měli na obou stranách celá čísla, vynásobíme získanou rovnici číslem 4 a následně ji upravíme do součinového tvaru:

$$4k^2 = (4m + 1)^2 + 11,$$
$$(2k - 4m - 1)(2k + 4m + 1) = 11.$$

Součin celých čísel $a = 2k - 4m - 1$ a $b = 2k + 4m + 1$ je tedy roven 11, přitom jejich součet $a + b = 4k$ je číslo kladné, takže kladná jsou i obě čísla a a b. Protože 11 je prvočíslo, musí být $\{a, b\} = \{1, 11\}$, a tedy $4k = 12$ neboli $k = 3$. Z rovnosti $a = 5 - 4m$ pak pro $a = 1$ máme $m = 1$, zatímco pro $a = 11$ celočíselné m neexistuje. A rovnici $n^{n-1} = k^2 = 9$ zřejmě splňuje jediné celé $n = 3$.

Jediná dvojice celých čísel (m, n) vyhovující zadané rovnici je $(1, 3)$.

Poznámka. Řešení rovnice $ab = 11$ se samozřejmě dá najít i bez dalších úvah rozebráním čtyř možností $a = \pm 1, \pm 11$. A místo užití rovnosti $a = 5 - 4m$ jsme mohli hodnotu $k = 3$ dosadit do (1) a vyřešit kvadratickou rovnici s kořeny $m_1 = 1$ a $m_2 = -3/2$.

Jiné řešení. Poté, co dokážeme, že $4m^2 + 2m + 3$ je druhá mocnina celého čísla, můžeme postupovat i jinak. Pro všechna $m \geqq 2$ totiž platí

$$(2m)^2 < 4m^2 + 2m + 3 < (2m + 1)^2$$

a naopak pro $m \leqq -2$ platí

$$(-2m - 1)^2 < 4m^2 + 2m + 3 < (-2m)^2.$$

Tím pádem zbývá prověřit jen $m \in \{-1, 0, 1\}$. Snadno zjistíme, že k řešení vede pouze $m = 1$, z čehož plyne $n = 3$.

Poznámka. Argument se „sevřením“ čísla mezi dva po sobě jdoucí čtverce lze použít i jinak. Pro $m \geqq 0$ platí $(2m)^2 < 4m^2 + 2m + 3$. Jelikož $4m^2 + 2m + 3$ je čtverec, tak to nutně znamená $(2m + 1)^2 \leqq 4m^2 + 2m + 3$, z čehož dostaneme $m \leqq 1$. Pro $m \leqq -1$ lze podobně využít nerovnosti $(-2m - 1)^2 < 4m^2 + 2m + 3$.

Jiné řešení. Ukážeme ještě jeden způsob, jak vyřešit rovnici (1), když už víme, že k je kladné liché číslo. Rovnici upravíme na tvar

$$(k - 2m)(k + 2m) = 2m + 3. \tag{2}$$

Pokud $m \geqq 0$, je pravá strana rovnice (2) kladná. Jelikož $k + 2m$ je kladné, je i činitel $k - 2m$ kladný, takže $k - 2m \geqq 1$. Vynásobením tohoto odhadu číslem $k + 2m$ dostaneme $2m + 3 \geqq k + 2m$, takže $3 \geqq k$. Ze dvou možných hodnot $k = 1$ nebo $k = 3$ dojdeme k řešení pouze pro $k = 3$, kdy máme $(m, n) = (1, 3)$.

Pokud $m < 0$, můžeme dokonce předpokládat, že $m \leqq -2$, neboť pro $m = -1$ vychází $k^2 = 3$, což není možné. Položme $m' = -m$, potom $m' \geqq 2$. Upravme (2) na

$$(k + 2m')(2m' - k) = 2m' - 3.$$

Protože čísla $k+2m'$, $2m'-3$ jsou kladná, je kladné i číslo $2m'-k$, platí tedy $2m'-k \geqq 1$. Vynásobením tohoto odhadu číslem $k+2m'$ dostaneme $2m'-3 \geqq k+2m'$, tedy $-3 \geqq k$, což odporuje předpokladu $k > 0$.

Poznámka. V případě $m \geqq 0$ jsme mohli odhad $k - 2m \geqq 1$ využít i jinak. Je totiž ekvivalentní s nerovností $k + 2m \geqq 4m + 1$, takže $2m + 3 = (k - 2m)(k + 2m) \geqq 4m + 1$, odkud hned plyne $m \leqq 1$.

Bodovací schéma.

Za úplné řešení udělte 6 bodů:

- ▷ [1 bod] Zdůvodnění, že číslo n musí být liché.
- ▷ [1 bod] Zdůvodnění, že číslo n^{n-1} musí být druhá mocnina celého čísla.
- ▷ [4 body] Dokončení řešení (rozebrané níže).

Obecné poznámky:

1. V případě uhodnutí výsledku $(m, n) = (1, 3)$ udělte 1 bod.
2. V případě přezkoumání konečného počtu možností udělte nejvýše 1 bod, a sice za správný výsledek.
3. Dílčí body z *různých* postupů se nesčítají.

Dokončení řešení jako v 1. řešení:

- ▷ [2 body] Úprava rovnice do součinového tvaru.
- ▷ [1 bod] Rozbor všech možností rozkladu $ab = 11$ jako v řešení či jako v poznámce.
- ▷ [1 bod] Nalezení výsledku $(m, n) = (1, 3)$.

Neúplné řešení: V případě menší chyby při úpravě do součinového tvaru strhněte 1 bod. V případě opomenutí nějakého rozkladu také strhněte 1 bod.

Dokončení řešení jako ve 2. řešení:

- ▷ [1 bod] Formulace úvahy o tom, že číslo $4m^2 + 2n + 3$ nemůže ležet mezi dvěma po sobě jdoucími čtverci (nebo její ekvivalentní formulace, viz poznámku).
- ▷ [1 bod] Vyloučení případu $m \geqq 2$.
- ▷ [1 bod] Vyloučení případu $m \leqq -2$.
- ▷ [1 bod] Vyřešení zbývajících případů a nalezení výsledku $(m, n) = (1, 3)$.

Neúplné řešení: V případě chyb při úpravách nerovností strhněte 1 až 2 body, podle počtu a závažnosti chyb.

Dokončení řešení jako ve 3. řešení:

- ▷ [1 bod] Napsání rovnice ve tvaru $(k - 2m)(k + 2m) = 2m + 3$.
- ▷ [1 bod] Vyloučení případu $m < 0$.
- ▷ [1 bod] Rozebrání případu $m \geqq 0$ vedoucího ke $k \leqq 3$ nebo $m \leqq 1$ jako v poznámce.
- ▷ [1 bod] Rozebrání zbývajících případů a nalezení výsledku $(m, n) = (1, 3)$.

Neúplné řešení: V případě chyb při úpravách nerovností strhněte 1 až 2 body, podle počtu a závažnosti chyb.

3. Nejprve dokážeme, že F je středem kružnice ADE. Z $|BA| = |BE|$ plyne, že trojúhelník BAE je rovnoramenný, takže $|\sphericalangle BAE| = 90° - \frac{1}{2}\beta$, a proto $|\sphericalangle CAE| = \frac{1}{2}\beta$. Podobně z toho, že trojúhelník CAD je rovnoramenný, dostaneme $|\sphericalangle BAD| = \frac{1}{2}\gamma$. Tím pádem $|\sphericalangle DAE| = 90° - \frac{1}{2}\beta - \frac{1}{2}\gamma = 45°$ (obr. 1, body D a E leží uvnitř strany BC v uvedeném pořadí, neboť $|CD| + |BE| = |CA| + |CB| > |BC|$).

Na kružnici se středem F a poloměrem $|FD| = |FE|$ leží díky pravému středovému úhlu DFE všechny ty body poloroviny DEF, ze kterých je úsečka DE vidět pod úhlem 45°, tedy i bod A. Bod F je proto středem kružnice opsané trojúhelníku ADE, jak jsme úvodem slíbili dokázat.

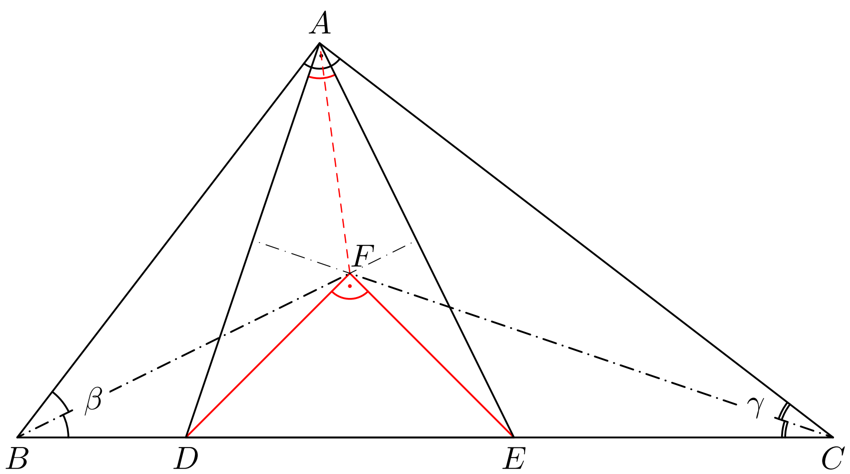

Obr. 1

Z dokázané rovnosti $|FA| = |FE|$ plyne, že bod F leží na ose úsečky AE, která je díky rovnosti $|BA| = |BE|$ zároveň i osou úhlu ABC, a podobně přímka CF je osou úhlu ACB (to navíc znamená, že F je středem i kružnice vepsané trojúhelníku ABC). Tím pádem $|\sphericalangle CBF| = \frac{1}{2}\beta$ a $|\sphericalangle BCF| = \frac{1}{2}\gamma$, takže z trojúhelníku BFC dopočítáme, že jeho třetí úhel je roven $180° - \frac{1}{2}\beta - \frac{1}{2}\gamma = 135°$.

Poznámka. Po zjištění, že F je středem kružnice opsané trojúhelníku ADE, jsme mohli postupovat například i takto: Z věty o obvodovém a středovém úhlu plyne $|\sphericalangle AFD| = 2|\sphericalangle AEB| = 180° - \beta$. Čtyřúhelník $AFDB$ je tudíž tětivový. Podobně i čtyřúhelník $AFEC$ je tětivový. Pomocí toho vypočítáme

$$|\sphericalangle BFC| = 90^\circ + |\sphericalangle BFD| + |\sphericalangle EFC| =$$
$$= 90^\circ + |\sphericalangle BAD| + |\sphericalangle EAC| = 90^\circ + \frac{\gamma}{2} + \frac{\beta}{2} = 135^\circ.$$

Další možnost je vypočítat součet velikostí úhlů AFB a AFC, které se pomocí zmíněných tětivových čtyřúhelníků přenesou na úhly ADB a AEC, jejichž velikosti jsou po řadě $90^\circ + \frac{1}{2}\gamma$ a $90^\circ + \frac{1}{2}\beta$.

Jiné řešení. Při obvyklém značení platí $|BE| = c$ a $|CD| = b$, takže snadno vypočítáme $|BD| = a - b$ a $|CE| = a - c$. Proto $|DE| = a - (a-b) - (a-c) = b + c - a$. Označme M střed úsečky DE. Jelikož DEF je rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník, je $|MF| = |MD| = \frac{1}{2}|DE| = \frac{1}{2}(b + c - a)$. Dále tak máme

$$|BM| = |BD| + |DM| = (a - b) + \tfrac{1}{2}(b + c - a) = \tfrac{1}{2}(a + c - b) = s - b,$$

kde s značí polovinu obvodu trojúhelníku ABC. Platí tedy (viz doplňkovou úlohu D1 k 5. úloze domácího kola), že M je dotykový bod kružnice vepsané trojúhelníku ABC. Protože trojúhelník ABC je pravoúhlý, zřejmě platí (viz též i následující doplňkovou úlohu), že tato kružnice má poloměr rovný $s - a = \frac{1}{2}(b + c - a) = |MF|$. A poněvadž $MF \perp BC$, dostáváme, že F je středem kružnice vepsané trojúhelníku ABC. Díky tomu $|\sphericalangle CBF| = \frac{1}{2}\beta$ a $|\sphericalangle BCF| = \frac{1}{2}\gamma$, z čehož už dopočítáme $|\sphericalangle BFC|$ jako v předešlém řešení.

Jiné řešení. Využijeme rovnosti $|BD| = a - b$, $|EC| = a - c$ a $|DE| = b + c - a$ (odvozené v předchozím řešení) a ukážeme, že trojúhelníky BDF a FEC, které mají při vrcholech D a F shodné úhly o velikosti 135° (obr. 2), jsou podobné podle věty *sus*. V takovém případě pak součet vnitřních úhlů obou trojúhelníků při jejich společném vrcholu F činí $180^\circ - 135^\circ = 45^\circ$, proto pro hledanou velikost úhlu BFC platí $|\sphericalangle BFC| = 90^\circ + 45^\circ = 135^\circ$.

Stačí tedy ověřit úměru $|BD| : |DF| = |FE| : |EC|$ neboli $|BD||EC| = |DF||FE|$. Přitom $|DF| = |FE| = \frac{1}{2}\sqrt{2}\,|DE| = \frac{1}{2}\sqrt{2}(b + c - a)$, potřebujeme tudíž, aby platila rovnost

$$(a - b)(a - c) = \tfrac{1}{2}(b + c - a)^2,$$

jež se po úpravě redukuje na Pythagorovu rovnost $a^2 = b^2 + c^2$ pro daný pravoúhlý trojúhelník ABC.

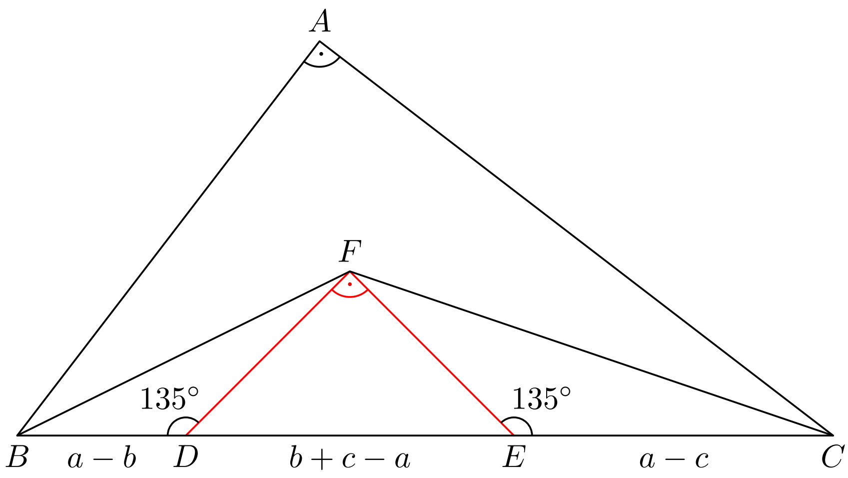

Obr. 2

Jiné řešení. Podobně jako ve druhém řešení definujeme bod M a vypočítáme $|BM| = \frac{1}{2}(a+c-b)$ a $|MF| = \frac{1}{2}(b+c-a)$. Dále označme $|\sphericalangle MBF| = \delta$ a $|\sphericalangle MCF| = \varepsilon$ (obr. 3). Z pravoúhlého trojúhelníku MFB máme

$$\operatorname{tg}\delta = \frac{b+c-a}{a+c-b} \quad \text{a analogicky} \quad \operatorname{tg}\varepsilon = \frac{b+c-a}{a+b-c}.$$

Dále použijeme známý vzorec $\operatorname{tg}(180° - x) = -\operatorname{tg} x$, následně součtový vzorec pro

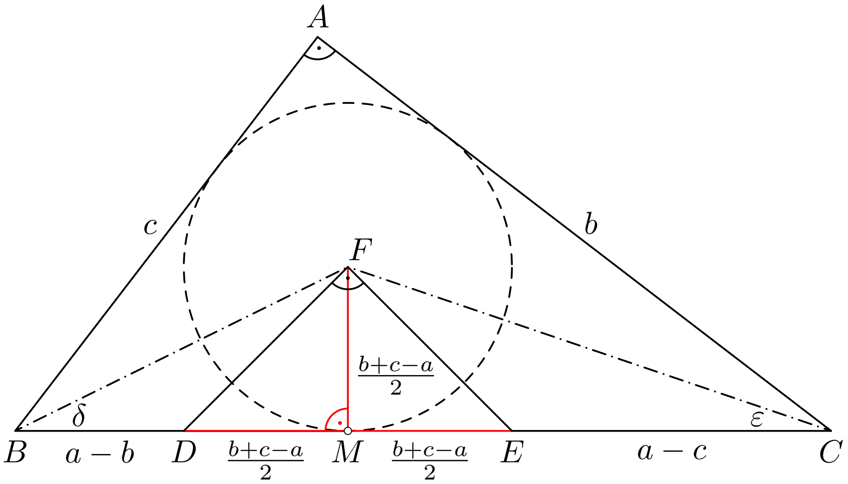

Obr. 3

tangens a nakonec Pythagorovu větu $a^2 = b^2 + c^2$ na výpočet

$$\begin{aligned}
\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC| &= \operatorname{tg}(180° - \delta - \varepsilon) = -\operatorname{tg}(\delta + \varepsilon) = -\frac{\operatorname{tg}\delta + \operatorname{tg}\varepsilon}{1 - \operatorname{tg}\delta \operatorname{tg}\varepsilon} = \\
&= -\frac{\frac{b+c-a}{a+c-b} + \frac{b+c-a}{a+b-c}}{1 - \frac{b+c-a}{a+c-b} \cdot \frac{b+c-a}{a+b-c}} = -\frac{2a(b+c-a)}{(a+c-b)(a+b-c) - (b+c-a)^2} = \\
&= -\frac{2a(b+c) - 2a^2}{2a(b+c) - 2(b^2+c^2)} = -\frac{2a(b+c) - 2(b^2+c^2)}{2a(b+c) - 2(b^2+c^2)} = -1.
\end{aligned}$$

Rovnice $\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC| = -1$ má na intervalu $(0°, 180°)$ jediné řešení $|\sphericalangle BFC| = 135°$.

Poznámka. I v tomto řešení jsme našli odpověď, aniž jsme postřehli, že F je středem kružnice ADE. Nepotřebovali jsme ani to, že F je středem kružnice vepsané trojúhelníku ABC. Pokud bychom však tuto hypotézu měli, uměli bychom ji dokázat i výpočtem. Stačí totiž dokázat, že $\delta = \frac{1}{2}\beta$. Přitom podle vzorce pro tangens polovičního argumentu platí

$$\operatorname{tg}\frac{\beta}{2} = \sqrt{\frac{1-\cos\beta}{1+\cos\beta}} = \sqrt{\frac{1-c/a}{1+c/a}} = \sqrt{\frac{a-c}{a+c}}.$$

Ekvivalentními úpravami snadno ověříme, že $\operatorname{tg}\delta = \operatorname{tg}\frac{1}{2}\beta$. A jelikož funkce tangens je na intervalu $(0°, 90°)$ prostá (je tam rostoucí), je nutně $\delta = \frac{1}{2}\beta$. Analogicky $\varepsilon = \frac{1}{2}\gamma$, což už znamená, že F je středem kružnice vepsané trojúhelníku ABC.

Soutěžící *Olga Krumlová* z Brna vysvětlila ještě jinak, proč zadaný bod F splývá se středem kružnice vepsané trojúhelníku ABC:

Jiné řešení. Ve dvou osových souměrnostech určených osami úhlů ABC a ACB přejde úsečka DE jednak v úsek AD' odvěsny AB, jednak v úsek AE' odvěsny AC (obr. 4). Protože rovnoramenný trojúhelník FDE má při základně DE shodné úhly 45°

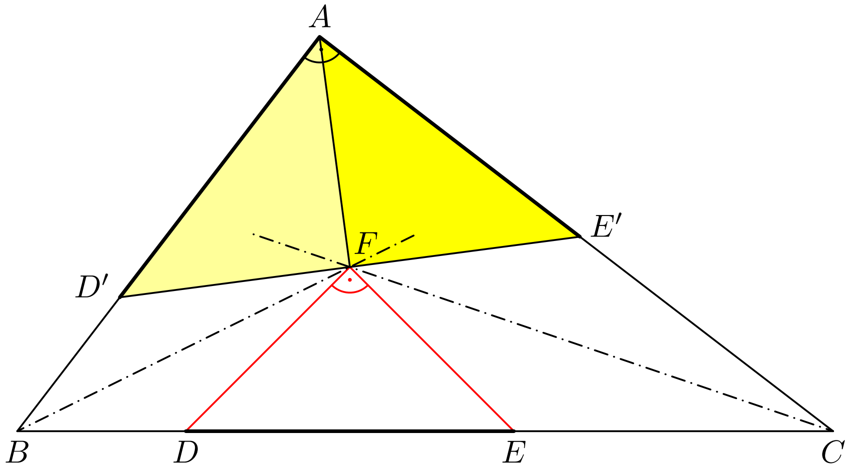

Obr. 4

rovné polovině pravého úhlu $D'AE'$, obrazy tohoto trojúhelníku v obou zmíněných souměrnostech vytvoří dvě poloviny rovnoramenného pravoúhlého trojúhelníku $AD'E'$ se společnou odvěsnou AS, kde S je střed jeho přepony $D'E'$. Bod S je tak zároveň obrazem bodu F v obou souměrnostech, takže musí platit $F = S$, jinak by úsečka FS musela být kolmá k oběma dotyčným osám, což není možné. Bod F coby samodružný bod obou osových souměrností je tudíž průsečíkem obou těchto os, jak jsme chtěli ukázat.

Jiné řešení. Jiným způsobem ukážeme, že bod F ze zadání úlohy je zároveň středem I kružnice vepsané trojúhelníku ABC, jejíž poloměr označíme ϱ. Protože střed I leží na osách souměrnosti obou rovnoramenných trojúhelníků BAE a CAD, platí $|IE| = |IA| = |ID|$, přitom díky pravému úhlu BAC je zřejmě $|IA| = \varrho\sqrt{2}$. Bod I ležící ve vzdálenosti ϱ od přímky BC tak má od dvou jejích různých bodů D a E tutéž vzdálenost $\varrho\sqrt{2}$, a proto jeho kolmý průmět na BC je podle Pythagorovy věty středem základny DE pravoúhlého rovnoramenného trojúhelníku DEI. Je tudíž $I = F$, jak jsme slíbili dokázat.

Bodovací schéma.

Za úplné řešení udělte 6 bodů.

Obecné poznámky:

1. V případě řešení používajícího analytickou geometrii udělte 6 bodů, pokud je správné, a 0 bodů v případě, kdy je vadné nebo nedokončené.
2. Za hypotézu, že F je středem kružnice vepsané $\triangle ABC$, udělte 1 bod.
3. Za hypotézu o tětivovosti čtyřúhelníků $AFDB$ a $AFEC$ však žádný bod neudělujte.
4. Za hypotézu o výsledku neudělujte žádný bod.
5. Za absenci zmínky o pořadí bodů D a E na přeponě BC body nestrhávejte.
6. Dílčí body z *různých* postupů se nesčítají.

První řešení:

- ▷ [2 body] Zjištění, že $|\sphericalangle DAE| = 45°$, s důkazem.
- ▷ [1 bod] Důkaz, že F je středem kružnice ADE.
- ▷ [2 body] Další pozorování umožňující vypočítat $|\sphericalangle BFC|$, jako například zdůvodnění, že BF a CF jsou osy vnitřních úhlů ABC jako v řešení, nebo důkaz, že čtyřúhelníky $AFDB$ a $AFEC$ jsou tětivové, jako v poznámce.
- ▷ [1 bod] Samotný výpočet vedoucí k správnému výsledku $|\sphericalangle BFC| = 135°$.

Neúplné řešení: Za hypotézu, že F je středem kružnice ADE, udělte 1 bod. Tento bod lze přičíst k obecně udělovaným bodům za hypotézu, že F je středem kružnice vepsané $\triangle ABC$.

Řešení používající bod M obecně (druhé a třetí řešení):

- ▷ [1 bod] Definování bodu M.
- ▷ [1 bod] Vyjádření $|MB|$ (nebo $|MC|$) pouze pomocí stran $\triangle ABC$.
- ▷ [1 bod] Vyjádření $|MF|$ pouze pomocí stran $\triangle ABC$.
- ▷ [3 body] Dokončení řešení (rozebrané níže).

Pokud řešitel dokazuje, že F je středem kružnice vepsané $\triangle ABC$:

- ▷ [2 body] Důkaz, že F je středem kružnice vepsané $\triangle ABC$, buď pomocí odvolání se na známé tvrzení jako v druhém řešení, nebo výpočtem jako v poznámce k třetímu řešení.
- ▷ [1 bod] Výpočet $|\sphericalangle BFC| = 135°$.

Neúplné řešení: Za nedokončený výpočtový důkaz toho, že F je středem vepsané kružnice $\triangle ABC$, neudělujte žádný bod navíc (k bodům souvisejícím s definicí bodu M).

Pokud řešitel přímo počítá $\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC|$:

- ▷ [2 body] Samotný výpočet $\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC| = -1$.
- ▷ [1 bod] Vyřešení rovnice $\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC| = -1$.

Neúplné řešení: Za nedokončený výpočetní důkaz $\operatorname{tg}|\sphericalangle BFC| = -1$ neudělujte žádný bod navíc (k bodům souvisejícím s definicí bodu M).

Čtvrté řešení:

- ▷ [1 bod] Rozhodnutí uvažovat trojúhelník DEI, kde I je střed kružnice vepsané trojúhelníku ABC. Jde o bod udělovaný všeobecně za hypotézu, že $F = I$.
- ▷ [1 bod] Důkaz, že I je středem kružnice opsané $\triangle EAD$.
- ▷ [1 bod] Důkaz, že $|ID| = |IE| = \varrho\sqrt{2}$.
- ▷ [2 body] Zdůvodnění, že DEI je rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník, odkud $I = F$.
- ▷ [1 bod] Výpočet $|\sphericalangle BFC| = 135°$.

4. S ohledem na symetrii zadání můžeme předpokládat, že $a \leqq b \leqq c$. Dokážeme, že platí odhad $a^2 \leqq b^2$. Ten je totiž ekvivalentní s $(b-a)(b+a) \geqq 0$, což platí díky $b \geqq a$ a $b + a \geqq 0$. Obdobně platí odhad $c^2 \leqq (1-b)^2$, protože ten je ekvivalentní s $(1-b-c)(1-b+c) \geqq 0$, přičemž $1-b-c \geqq 0$ a $1-b+c > -b+c \geqq 0$. Použitím obou odhadů máme

$$a^2 + b^2 + c^2 \leqq b^2 + b^2 + (1-b)^2. \tag{1}$$

Dále platí $b + b \geqq a + b \geqq 0$ a $b + b \leqq b + c \leqq 1$, takže $b \in \langle 0, \frac{1}{2} \rangle$. Zbývá najít maximum pravé strany (1) na tomto intervalu.

Pro $b = 0$ platí $b^2 + b^2 + (1-b)^2 = 1$. Dokážeme, že 1 je hledané maximum. Na to je třeba dokázat nerovnost $b^2 + b^2 + (1-b)^2 \leqq 1$. Ta platí, právě když $b(3b-2) \leqq 0$, což je splněno pro všechna $b \in \langle 0, \frac{2}{3} \rangle$, a tedy i pro všechna $b \in \langle 0, \frac{1}{2} \rangle$. Jelikož pro $(a,b,c) = (0,0,1)$ platí $a^2 + b^2 + c^2 = 1$, je hledané maximum opravdu rovno 1.

Poznámka. Výraz $b^2 + b^2 + (1-b)^2$ jsme na intervalu $\langle 0, \frac{1}{2} \rangle$ mohli maximalizovat i takto: Jelikož jde o kvadratickou funkci v proměnné b, jejímž grafem je parabola otevřená nahoru, může svého maxima nabýt pouze v krajních bodech intervalu $\langle 0, \frac{1}{2} \rangle$. Stačí tedy prověřit obě tyto hodnoty.

Jiné řešení. Zaveďme substituci $a + b = x$, $b + c = y$ a $c + a = z$. Čísla x, y, z pak leží v intervalu $\langle 0, 1 \rangle$ a platí $a = \frac{1}{2}(x - y + z)$, $b = \frac{1}{2}(y - z + x)$, $c = \frac{1}{2}(z - x + y)$. Hodnota $a^2 + b^2 + c^2$ je po úpravě rovna

$$\frac{1}{4}(3x^2 + 3y^2 + 3z^2 - 2xy - 2yz - 2zx). \tag{2}$$

Podívejme se na výraz (2) jako na kvadratickou funkci proměnné x. Víme, že $x \in \in \langle 0, 1 \rangle$. Koeficient u x^2 je kladný, takže grafem této funkce je parabola otevřená nahoru.

Tato funkce proto nabývá maxima jedině v některém z krajních bodů intervalu $\langle 0,1\rangle$ (je možné, že v obou). Stejnou úvahu však můžeme použít i pro proměnné y a z. To znamená, že pro libovolná $x,y,z\in\langle 0,1\rangle$ symetrický výraz $V=V(x,y,z)$ z (2) splňuje nerovnosti

$$\begin{aligned} V(x,y,z) &\leqq \max(V(0,y,z),V(1,y,z)) \leqq \\ &\leqq \max(V(0,0,z),V(0,1,z),V(1,0,z),V(1,1,z)) \leqq \\ &\leqq \max(V(0,0,0),V(0,0,1),V(0,1,0),V(0,1,1), \\ &\qquad\quad V(1,0,0),V(1,0,1),V(1,1,0),V(1,1,1)) = \\ &= \max(V(0,0,0),V(0,0,1),V(0,1,1),V(1,1,1)) = \max(0,\tfrac34,1,\tfrac34) = 1. \end{aligned}$$

Vidíme, že výraz nabývá maximální hodnotu 1, právě když jsou právě dvě z proměnných x, y, z rovny 1 a třetí je rovna 0. To odpovídá tomu, že právě dvě z proměnných a, b, c jsou rovny 0 a třetí je rovna 1.

Jiné řešení. Po zavedení substituce jako v předchozím řešení nyní jiným způsobem ukážeme, že hodnota výrazu (2) je nejvýše 1, ať jsou čísla x,y,z z intervalu $\langle 0,1\rangle$ jakákoli.

Bez újmy na obecnosti budeme předpokládat, že platí $z=\max(x,y,z)$, a dotyčnou nerovnost zbavenou zlomku

$$3x^2+3y^2+3z^2-2xy-2yz-2zx\leqq 4$$

upravíme do tvaru

$$2x(x-z)+2y(y-z)+(x-y)^2+3z^2\leqq 4.$$

Tuto nerovnost však získáme sečtením čtyř nerovností

$$2x(x-z)\leqq 0,\quad 2y(y-z)\leqq 0,\quad (x-y)^2\leqq 1,\quad 3z^2\leqq 3,$$

jejichž platnost je okamžitým důsledkem nerovností

$$0\leqq x\leqq z,\quad 0\leqq y\leqq z,\quad -1\leqq x-y\leqq 1,\quad 0\leqq z\leqq 1.$$

Poznámka. Toto řešení lze zapsat i bez proměnných x, y, z. Jednotlivé nerovnosti totiž odpovídají vztahům $2(a+b)(b-c)\leqq 0$, $2(b+c)(b-a)\leqq 0$, $(a-c)^2\leqq 1$, $3(a+c)^2\leqq 3$, jež platí za předpokladu $b=\min(a,b,c)$ (třetí díky tomu, že $-1\leqq(a+b)-(b+c)\leqq 1$). Součet levých stran těchto nerovností je přitom $4(a^2+b^2+c^2)$.

Bodovací schéma.

Za úplné řešení udělte 6 bodů.

Obecné poznámky:

1. Za uhodnutí maxima udělte 1 bod právě tehdy, je-li uvedena i trojice (a,b,c), pro niž se tato hodnota nabývá.
2. Řešení, která se opírají o úvahy typu „pokud nějakou proměnnou zvětšíme, tak se výraz zvětší“, hodnoťte jako první řešení po převodu těchto úvah na nerovnosti.
3. Dílčí body z *různých* postupů se nesčítají.

1. řešení:

- ▷ [1 bod] Důkaz nerovnosti $a^2\leqq b^2$.
- ▷ [1 bod] Důkaz nerovnosti $c^2\leqq(1-b)^2$.

- ▷ [1 bod] Důkaz $b \in \langle 0, \frac{1}{2} \rangle$.
- ▷ [1 bod] Odhad zkoumaného výrazu $a^2 + b^2 + c^2$ shora výrazem $b^2 + b^2 + (1 - b)^2$.
- ▷ [1 bod] Důkaz $b^2 + b^2 + (1 - b)^2 \leqq 1$ na intervalu $\langle 0, \frac{1}{2} \rangle$.
- ▷ [1 bod] Maximalizace tohoto výrazu a uvedení alespoň jedné trojice (a, b, c), pro kterou se maximum nabývá.

Neúplné řešení:

1. Za samotný předpoklad $a \leqq b \leqq c$ ani za odtud plynoucí důsledek $0 \leqq b \leqq c$ nedávejte žádný bod.
2. Pokud řešitel chybně uvede, že $a^2 \leqq b^2$ vyplývá přímo z $a \leqq b$, strhněte 1 bod.
3. Pokud řešitel chybně uvede, že $c^2 \leqq (1 - b)^2$ vyplývá přímo z $c \leqq 1 - b$, strhněte 1 bod.
4. Bod za odhadnutí výrazu $a^2 + b^2 + c^2$ shora výrazem $b^2 + b^2 + (1 - b)^2$ udělte jako dílčí i v případě, kdy nejsou potřebné nerovnosti $a^2 \leqq b^2$ a $c^2 \leqq (1 - b)^2$ dokázány.
5. Rovněž strhněte bod za algebraické chyby při maximalizaci výrazu $b^2 + b^2 + (1 - b)^2$.
6. Pokud řešitel rozebere pouze případ, kdy jsou čísla a, b a c všechna nezáporná (jedno z nich totiž může být záporné!), udělte nejvýše 3 body.

Řešení používající substituci $a + b = x$, $b + c = y$, $c + a = z$:

- ▷ [1 bod] Samotná substituce.
- ▷ [1 bod] Převedení zkoumaného výrazu do nových proměnných x, y, z.
- ▷ [4 body] Dokončení řešení (rozebrané níže).

Neúplné řešení:

1. Za chybu při převodu do proměnných x, y, z strhněte 1 bod.
2. Za další chyby při algebraických úpravách strhněte 1 až 2 dva body, podle počtu a závažnosti chyb.

Dokončení řešení se substitucí ve stylu druhého řešení:

- ▷ [1 bod] Zdůvodnění, že maximum kvadratické funkce definované na $\langle 0, 1 \rangle$ s kladným koeficientem u kvadratického členu se nabývá jen v krajním bodě tohoto intervalu.
- ▷ [2 body] Použití tohoto tvrzení pro každou z proměnných x, y, z a prozkoumání možných kombinací.
- ▷ [1 bod] Nalezení maximální hodnoty spolu s trojicí (a, b, c), pro niž se nabývá.

Dokončení řešení se substitucí ve stylu třetího řešení:

- ▷ [3 body] Uhodnutí maximální hodnoty a důkaz potřebné nerovnosti.
- ▷ [1 bod] Uvedení alespoň jedné trojice (a, b, c), pro niž se maximální hodnota nabývá.